مجلة فصلية محكمة تصدرها كلية
التربية للعلوم الإنسانية ـ جامعة كركوك

مجلة جامعة كركوك للدراسات الانسانية

المجلد (20) العدد الاول ـ الجزء الثاني ـ ب ـ تموز 2025

مجلة فصلية صادرة من
كلية التربية للعلوم الإنسانية
جامعة كركوك
Issn 1992 - 1179

العنوان البريدي
العراق/ كركوك/ جامعة كركوك
صندوق البريد: 2281 والرمز البريدي: 52001

رقم الايداع في دار الكتب و الوثائق ببغداد 1209 لسنة 2009

مجلة جامعة كركوك للدراسات الانسانية
المجلد (20) العدد الاول ـ الجزء الثاني ـ ب ـ تموز 2025

مجلة جامعة كركوك للدراسات الانسانية

المجلد(20) العدد الاول - الجزء الثاني - ب - تموز 2025

مجلة فصلية صادرة من كلية التربية للعلوم الإنسانية
جامعة كركوك

ISSN 1992 - 1179

العنوان البريدي
العراق/ كركوك/ جامعة كركوك
صندوق البريد: 2281 والرمز البريدي: 52001
رقم الايداع في دار الكتب و الوثائق ببغداد 1209 لسنة 2009

E. mail
kujhs@uokirkuk.edu.iq

رئيس التحرير
الأستاذ الدكتور
مراد إسماعيل أحمد

تموز 2025

أعضاء هيئة التحرير

ت	الاسم	الملاحظات
1	ا. د. مراد إسماعيل احمد	رئيس هيئة التحرير
2	م. د. حيدر عادل محمد	مدير هيئة التحرير
3	ا. د. مشاري عبد العزيز محمد الموسى	عضو هيئة تحرير دولي
4	ا. د. سيد صادق عوض الله احمد	عضو هيئة تحرير دولي
5	ا. د. نازان توتاش	عضو هيئة تحرير دولي
6	ا. د. فهد عباس سليمان	عضو هيئة هيئة تحرير
7	ا. د. نور الله جتين	عضو هيئة تحرير دولي
8	ا. د. كمال عبد الله حسن	عضو هيئة تحرير
9	ا. د. زانيار فائق سعيد	عضو هيئة تحرير
10	ا. د. جنار عبد القادر احمد	عضو هيئة تحرير
11	ا. د. دلال علي سليمان زريقات	عضو هيئة تحرير دولي
12	ا. د. ياسر محمد طاهر	عضو هيئة تحرير
13	ا. د. كاروان عمر قادر	عضو هيئة تحرير
14	ا. د. عصام مصطفى عبد الهادي عقلة	عضو هيئة تحرير دولي
15	ا. د. ابراهيم بن يحيى بن زهران البوسعيدي	عضو هيئة تحرير دولي
16	ا. د. نزيه إبراهيم المناسية البطوش	عضو هيئة تحرير دولي
17	ا. م. د.خالصة الغباري	عضو هيئة تحرير دولي
18	ا. م. د. مهدي قيس عبد الكريم الجنابي	عضو هيئة تحرير دولي
19	ا. م. د. إسماعيل البر قومسر	عضو هيئة تحرير دولي
20	ا. د. فارس محمود محمود	عضو هيئة تحرير دولي
21	ا. م. د. كامل عبد القادر حسين	عضو هيئة تحرير
22	ا. م. د. عز الدين صابر محمد	عضو هيئة تحرير
23	ا. م. د. خالد احمد هواس	عضو هيئة تحرير
24	ا. م. د. محمد اكبر بور	عضو هيئة تحرير دولي
25	ا. م. د. علي هادي حسن	عضو هيئة تحرير
26	ا. د. مجيد احميد جدوع الزبيدي	عضو هيئة تحرير
27	ا. م. د. محمد علي شريف	عضو هيئة تحرير
28	م. د. زينب عصمت صفاء الدين	عضو هيئة تحرير
29	م. د. عماد عبد الله مراد	عضو هيئة تحرير

مقدمة

يشرفني أن أقدم لكم هذه المقدمة التي تسلط الضوء على الدور الحيوي والمهم للبحوث التي يقدمها الباحثون للمجلة، والتي تسهم بشكل فاعل في تعزيز وتطوير مجالات الدراسات الإنسانية. إن المجلة تهدف إلى توفير منصة علمية رائدة لنشر الأعمال الأكاديمية التي تتناول قضايا حيوية في مختلف فروع العلوم الإنسانية، بما في ذلك الفلسفة، وعلم الاجتماع، والأنثروبولوجيا، وعلم النفس، واللغة، والتاريخ، والفنون، وغيرها.

إن الأبحاث المقدمة للمجلة ليست مجرد نتائج لدراسات علمية، بل هي محطات فكرية تعكس تطور المفاهيم والنظريات في هذه المجالات. تعمل هذه الدراسات على طرح حلول للمشاكل المعاصرة، وفهم الظواهر الإنسانية في سياقاتها المختلفة، كما تساهم في تقديم رؤى جديدة لتطوير المجتمع وتعزيز الوعي الثقافي والعلمي.

إن الدور الكبير لهذه البحوث لا يتوقف عند نشر المعرفة فقط، بل يتعداه إلى تحفيز التفكير النقدي والإبداعي، ودعم الجهود الأكاديمية في بناء قاعدة معرفية متينة تُسهم في تحريك عجلة التغيير والتطور في المجتمعات الإنسانية. ولذلك، فإننا نعتبر هذه البحوث أداة أساسية في تطوير الفكر الإنساني، ودعم المساعي المستمرة لتحسين جودة الحياة البشرية عبر أبعادها المختلفة.

نتطلع في المجلة إلى استقبال مزيد من الدراسات الرصينة التي تثرينا وتوسع آفاقنا العلمية، مؤمنين بأن هذه الإسهامات العلمية هي حجر الزاوية في بناء مستقبل أكثر إشراقاً في مجال الدراسات الإنسانية.

رئيس هيئة التحرير

ا. د. مراد إسماعيل احمد

شروط وقواعد النشر في مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

1. تسلم نسخة الكترونية من البحث عبر الموقع (https://kujhs.uokirkuk.edu.iq) تحت برنامج Microsoft Word بصيغة doc او بصيغة dox.
2. يطبع البحث بواسطة الحاسوب بمسافات واحدة بين الأسطر شريطة أن لايزيد عدد صفحاته عن 25 خمس وعشرين صفحة وبواقع (5000 الى 10000) كلمة، ونوع الخط Simplified Arabic بما في ذلك الجداول، مع تنسيق محدد مسافة 1.5، خط بحجم 14، على ورق A4. للبحوث الخاصة باللغة العربية، يُكتب البحث بخط (Times New Roman) للغة الإنجليزية و التركية بحجم خط (14) على ورق مقاس(A4). اما بالنسبة اللغة الكوردية فونت كوران Kurdfonts.
3. تقديم سيرة علمية مختصرة للباحث أو الباحثين مرفقة مع البحث وتكون منفصلة.
4. تكتب أسماء الباحثين الثلاثية باللغة العربية والإنجليزية كما تذكر عناوين وظائفهم الحالية ورتبهم العلمية.
5. إقرار من المؤلف يؤكد أن البحث لم يسبق نشره وليس قيد النشر في مجلة أخرى.
6. العناوين الرئيسة والفرعية تستعمل داخل البحث لتقسيم أجزاء البحث حسب أهميتها وبتسلسل منطقي وتشمل العناوين الرئيسة: عنوان البحث، الملخص، الكلمات الدالة، المقدمة، إجراءات البحث، الشرح، الاستنتاج، المراجع.
7. يرفق مع البحث ملخص باللغة العربية وباللغة الإنجليزية على أن لاتزيد كلمات الملخص عن (250) كلمة.
8. تكتب بعد الملخص الكلمات الدالة للبحث.
9. تطبع الجداول والأشكال والخرائط داخل المتن وترقم حسب ورودها في البحث وتزود بعناوين ويشار إلى كل منها بالتسلسل.
10. يجوز نشر البحث إذا كان مستلًا من أطروحة أو رسالة دكتوراه أو ماجستير، بشرط ألا تكون هذه الرسائل منشورة أو مقبولة للنشر، ويجب الإشارة إلى هذا في الصحيفة الأولى وقائمة المراجع، والإفصاح عن ذلك في الإقرار والتعهد.

11. يلتزم الباحث بدفع النفقات المالية المترتبة على إجراءات التقويم في حال طلبه سحب البحث ورغبته عدم متابعة إجراءات النشر.

12. يمنح الباحث مدة أقصاها ثلاثة اشهر لإجراء التعديلات على بحثه إن وجدت ومن حق المجلة بعد ذلك الغاء الملف البحثي تلقائيا في حال تجاوز المدة المذكرة أعلاه.

13. التوثيق (قائمة المراجع)

أ. يُشترط اتباع أسلوب الكتابة وفقًا لمعايير APA النسخة السابعة (الجمعية الأمريكية لعلم النفس)، ويجب الالتزام بالدقة في الاستشهادات وتنسيق القائمة المرجعية وفقًا لهذه المعايير، لضمان الوضوح والتناسق في تقديم البيانات والمعلومات العلمية.

ب. يشار إلى المراجع في المتن بالاسم الأخير للمؤلف وسنة النشر والصحيفة، مثال: علي عبد عباس العزاوي (العزاوي، 2008: 214) أو (العزاوي، 2008).

ت. يجوز في بحوث علوم القرآن والتأريخ الإسلامي توثيق المراجع من خلال تهميش المراجع باستعمال الأرقام المتسلسلة بين قوسين هكذا (1) ، (2) ، (3) وتبين في آخر البحث تفاصيل المراجع حسب تسلسلها وتوضع قبل قائمة المصادر والمراجع.

ث. توثق المصادر والمراجع في قائمة واحدة في نهاية البحث وترتب هجائيا حسب الاسم الأخير للمؤلف مثل:

(اسم العائلة، الاسم الأول للمؤلف، (سنة النشر)، عنوان الكتاب، رقم الطبعة، مدينة النشر، در النشر)، مثال:

شحاذة ، نعمان 2011، التحليل الإحصائي في الجغرافية والعلوم الاجتماعية، عمان – الأردن، دار صفاء للنشر والتوزيع.

ج. أما الدوريات: فيبدأ بذكر الاسم الأخير للمؤلف، ثم بقية الاسم كاملاً، ثم توضع سنة النشر بين حاصرتين. ثم عنوان البحث. ثم اسم المجلة غامق، ثم مكان صدورها، ثم رقم المجلد، ثم رقم العدد، ثم أرقام الصفحات.

14. يستشهد الباحث ببحثين على الأقل منشورين في مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

15. عمل استلال للبحث في مركز الحاسبة الصادر من رئاسة الجامعة.

16. على الباحث دفع أجور النشر البالغة: (150.000) مائة الف دينار عراقي واذا زاد عدد الصفحات عن (25) خمس وعشرين صحيفة فسوف يتم استيفاء الأجور بواقع (5.000) خمسة الاف دينار لكل صفحة.
17. تجري هيئة تحرير المجلة التقييم الأولي للبحث، ثم يُعرض على محكّمين من ذوي الخبرة العلمية في مجال التخصص، وتلتزم المجلة بإخطار الباحث بالقرار النهائي بشأن الموافقة على النشر من عدمها على أن يلتزم الباحث بإجراء التعديلات التي قد يطلبها المحكمون من أجل إجازة البحث أو الدراسة للنشر في المجلة.
18. ترسل البحوث وجميع المراسلات المتعلقة بالمجلة الى موقع المجلة.

فهرست البحوث المنشورة

اللغة العربية

ت	اسم البحث	الباحث	رقم الصفحة
1	المقالة الوصفية (مقالات فاروق مصطفى) أَنموذجاً	م. م. حسن علي حسن الكاكائي	1-24
2	السبك النصي في ديوان (الى برقيات وصلت متاخرة) لأحمد جارالله ياسين	م. د. يونس أحمد عيدان سلطان	25-50

اللغة الانكليزية

ت	اسم البحث	الباحث	رقم الصفحة
1	تحليل النصوص في القصة القصيرة الكردية "پاشماوەی مێرد مندالێك" (بقايا مراهق) لمحمد فارق حسن	م. الماس نسرالدين عبدالرحمن	51-65
2	حضور الأب وغيابه في قصة فرانك أوكونور "عقدة أوديب" من منظور التحليل النفسي	حكمت خلف حسين الحسين	66-89
3	استخدام المحادثات الغير الرسمية في تدريس الافعال السببية لطلاب	م. م. رؤيا لطيف طالب	90-104

	اللغة الانكليزية كلغة اجنبية		
4	لا تدعني أذهب أبدًا" لكازو إيشيجورو: قراءة ماركسية لغسيل الدماغ من خلال التعليم	م. د. زينب عصمت صفاء الدين النفطجي	106-124
5	الطبقات الاجتماعية ودور الملابس والقراءة في رواية التوقعات العظيمة موضوعية لتشارلز ديكنز: دراسة	م.م. علي حسن علي	125-155
6	الهوية الوطنية كمنتج ثقافي في الرواية العراقية المعاصرة: دراسة ثقافية في روايتي علي بدر "بابا سارتر" و"حارس التبغ	م. د. غياث منهل الكناني	156-188
7	المسرح داخل المسرح ووسائل التواصل الاجتماعي في مسرحية "قاعة السينما" لآني بيكر و"صمت السماء" للورين غندرسو	ا.م. مي احمد مجيد	189-203

اللغة الكردية

ت	اسم البحث	الباحث	رقم الصفحة
1	التغييرات الصوتية والدلالية لمصدر (يائى) من وجهة نظر إتيمولوجية	م. د. تانيا إسماعيل حمه امين م. د. باخان سرحد عبدالرحمن	204-245
2	التغييرات المعجمية للهجة الخوشناوتي	م. د. ساكار أنور حميد	246-279
3	المفارقة في نصوص قباد جليل زادة	سرحت حسين مصطفى زانيار صالح علي	280-313
4	رواية الحرب لصلاح عمر في ضوء منهج النقد التاريخي (المنهج النقدي لـ(هيبوليت أدولف تين)، على سبيل المثال)	ا. م. د. ريبين خليل قادر م.د. كوران عبد الله احمد	314-359
5	ادراك المخططات الذهنيهة، مفهوم (القلب) و (العين) و فى الشعر الكوردى الشاعر (محوى) نموذجا	د. هئرش كەريم حەميد	360-384
6	الكلمات متعددة المعاني، كيفية تحديد الكلمات متعددة المعاني	م. م. ارام رشيد مجيد	385-409

	وتخزينها		

اللغة التركية

ت	اسم البحث	الباحث	رقم الصفحة
1	(2025-1921) على ضوء وثائق الأرشيف التربية والتعليم اللغة التركية في كركوك	م. م. ابراهيم ضياء انور	385-411
2	عناصر الجمال في ديوان ابو بكر المفتي	م.م.علي نيازي رشيد	412-432
3	دراسة الحكايات الشعبية في قرية قره ناز التركمانية	م. د. مرتضى حيدر عزت	433-458
4	ديوان المفتي بكر أفندي في ضوء نسخة منسية وقصائد حصرية لهذه النسخة	م. م. عائشة ممتاز حسن	459-478

Kirkuk University Journal of Humanities Studies

مجلة جامعة كركوك للدراسات الانسانية

https://kujhs.uokirkuk.edu.iq

DOI: 10.32894/1992-1179.2025.156982.1126

Date of research received 01/02/2025, Revise date 15/03/2025 and accepted date 23/03/2025

Cognitive image schemas the concept of heart and eyes in Kurdish poetry
(Mehavi as an example)

Dr. Hersh karim hameed

Abstract

One of the fundamental components of cognitive semantics is the use of image schemas, a concept introduced by George Lakoff and Mark Johnson. Image schemas aim to conceptualize abstract and mental notions through embodied experience, reflecting the interaction between language, cognition, and physical and social reality. Among the most prominent types of image schemas are the container, path, and force schemas.

This study adopts a cognitive-analytical approach to examine the metaphorical usage of two key human organs—*the eye* and *the heart*—in the poetry of the renowned classical Kurdish poet, Mahwi. Through these bodily references, Mahwi constructs profound cognitive and spiritual meanings.

The findings reveal that Mahwi frequently employs the container schema, portraying the eye and heart as vessels that preserve human emotions such as hope, anxiety, longing, and sorrow. Simultaneously, he utilizes the path schema to illustrate the dynamic relationship between the lover and the beloved, framing the eye and heart as channels for mutual emotional movement. Additionally, the force schema is applied metaphorically to express the poet's experience with struggle, pain, and internal resistance. Through these image schemas, Mahwi succeeds in crafting rich poetic imagery that connects physical embodiment with abstract cognition**.**

Keywords: Cognitive semantics, image schema force, image schema container, image schema path, Mahavi.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

ادراك المخططات الذهنيهة، مفهوم (القلب) و (العين) و فى الشعر الكوردى الشاعر (محوى) نموذجا

د. هـێرش کەریم حەمید[1]

الملخص

تعد مهارة وإعداد المخططات الذهنية إحدى الفروع المهمة للدلالة الإدراكية، والتي عرضت لأول مرة من قبل كل من (جورج لاكوف) و(مارك جونسون). تجسيد المفاهيم المعنوية والذهنية من المواضيع الرئيسة للمخططات الذهنية، التي تهتم بالعلاقة بين اللغة والمتكلم والوعي والتجربة الاجتماعية ومعنوية الإنسان. تتألف المخططات الذهنية من انواع مختلفة اهمها واكثرها فعالية المخططات الذهنية الحجمية، والمخططات الذهنية الحركة، والمخططات الذهنية القوة. اعتمدت الدراسة المنهج (الإدراكي التحليلي)، لفهم الاستعارات الشعرية للشاعر الكبير (محوى)، وذلك بتحليل الابيات الشعرية للشاعر، الذي حاول من خلال الاستفادة من (القلب والعين) كأهم اعضاء الجسم البشري تعريف وتقديم رؤاه العرفانية للمتلقي.

تكشف النتائج أن الشاعر من خلال المخططات الذهنية وخلق الاستعارات كـ(القلب والعين، مكان/ صحن) أراد أن يجعل من القلب والعين مأوى ووطن، والتي هي مكان خزن طموحاته وهمومه، كذلك من خلال تجربته الحركية التي تعامل معها، حاول أن يصور العلاقة بين العاشق والمعشوق، كممر مليء بالحركة، وأن القلب والعين في تلك العلاقة في حركة مستمرة بين العاشق والمعشوق. وفي المخططات الذهنية القوة، رغم التحديات والصعوبات التي واجهته، استطاع الشاعر ان يشكل صورة شعرية رائعة من خلال مفهومي (القلب والعين).

الكلمات المفتاحية: الدلالة الإدراكية، المخططات الذهنية الحجمية، المخططات الذهنية الحركية، المخططات الذهنية القوة.

درکپێکردنی وێنەئاوەزیی چەمکی (دڵ و چاو) لەشیعری کوردییدا (مەحوی بەنموونە)

د. هێرش کەریم حەمید

پوختە

یەکێک لەژێرگرەگرنگەکانی سیمانتیکیی درکپێکردن، کارایی و ئامادەگیی وێنەئاوەزییەکانە، کەبۆ یەکەمجار لەلایەن هەریەکەلەجۆرج لاکۆف و مارک

[1] – وەزارەتی پەروەردە، بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی گەرمیان، hersh.kerim@gmail.com

جۆنسۆنەوەخرایەڕوو. بابەتی سەرەکی لەوێنەئاوەزییەکاندا بەجەستەبوونی چەمکەنافیزیکیی و هۆشەکییەکانە، کەتێیدا گرنگی دەدات بەپەیوەندی نێوان زمان، ئاخێوەر و هۆش و ئەزموونی کۆمەڵایەتیی و فیزیکیی مرۆڤ. وێنەئاوەزییەکان چەندین جۆری جیاوازیان هەیە، گرنگترینیان و چالاکترینیان وێنەئاوەزیی قەبارەو وێنەئاوەزیی جوڵەو وێنەئاوەزیی هێزە. لەم لێکۆڵینەوەیەدا بەپشتبەستن بەتیۆری (درکپێکرنی شیکارانە) هەوڵدراوەلەپێناو تێگەیشتن لەجیهانی میتافۆریی شیعری شاعیرێکی گەورەی وەکو مەحوی بەشرۆڤەی ئەو دێڕەشیعرانەوەخەریک بێت کەشاعیر بەسودوەرگرتن لەدوو ئەندامی گرنگی جەستەی کە(دڵ و چاو)ەو لەڕێگەی بەچەمککردن و بەفیزیکیکردنەوەهەوڵی ناساندنی دیدگا عیرفانییەکانی دەدات.

ئەنجامەکان دەریدەخەن کەشاعیر لە سەر بنەمای وێنەئاوەزیی قەبارە،بەخوڵقاندنی میتافۆرگەلێکی وەکو (دڵ و چاو شوێنە/دەفرە)ویستویەتی دڵ و چاو بەوەکو مەنزڵگا و نیشتیمانێک لەبەرچاوبگرێت کەهەڵگری ڕاز و نیاز و خەمەکانێتی. هەروەها لەڕێگەی ئەو ئەزمونەجوڵەدارەی کەمامەڵەی لەگەڵدا کردووە، ویستویەتی پەیوەندی نێوان عاشق و مەعشوق وەکو ڕێڕەوێکی پڕ لەجوڵەلەقەڵەمبدات و تێیدا دڵ و چاو هەمیشەلەنێوان عاشق و مەعشوقدا لەجوڵەدان. لەوێنەئاوەزیی هێزیشدا شاعیر بەشێوەیەکی هونەریی لەهەموو ئەو کێشەو گرفت و لەمپەر و سەختیانەی کەڕووبەڕووی بووەنەتەوە،جوانترین وێنەی شیعریی لەدوو چەمکی (دڵ و چاو) خوڵقاندووە.

کلیلەوشەکان: سیمانتیکی درکپێکردن، وێنەئاوەزیی قەبارە، وێنەئاوەزیی جوڵە، وێنەئاوەزیی هێز، دیوانی مەحویی

پێشەکی

مرۆڤ لەسەر بنەمای ئەزموونی فیزیکیی خۆی لەجیهانی دەرەوە،درووستەی چەمکیی دروستدەکات، بەهۆی ئەم ئەزموونەبەرجەستەوەهەلی تێگەیشتن لەچەمکەکانی تر دەڕەخسێنێت، لەلایەکی تریشەوەئەدەبیات کەلەقۆناغێک لەقۆناغەکاندا گەیەنەر و دەرخەری حاڵ و دۆخی عیرفانیی عارفگەلێکی گەورەو ناودار بووە، لەزۆر بواردا بۆ بەچەمککردنی ئەم دۆخەسودی لە بواری مادیی و فیزیکیی وەرگرتووە و لەسەر وێنەی جۆراوجۆری فیزیکیی گەڵاڵەی کردووە. لەنموونەی ئەو بوارانەش، چەمکی (دڵ و چاو)ن، کەسەرەکیترین و گرنگترین سەرچاوەیمەعریفیی عارفانن و لەسەدەکانی

پێشوەوەتاوەکو ئێستا تێکەڵ بەشیعری شاعیران بوونەوبەهۆیانەوەجوانترین بەرهەمی شیعرییان خوڵقاندووە. (لەسەرەتای مرۆڤایەتییەوەتاوەکو ئێستا بە مەبەستی تێگەیشتنی باشتر لەجیهانی فیزیکیی و دەورووبەر و قسەکردن دەربارەیان، مرۆڤ سودی لەئەندامەکانی جەستەی خۆی وەرگرتووە، لەم کارەدا ئەندامەتایبەتەکانی لەشی خۆیان بەرجەستەکردووەو لەسەر بنەمای ئەوەدەستیانداوەتەتێڕامان و بیرکردنەوە)(قادری نجف‌آبادی و توانگر، 1392: 22). و ئەمەش لەزماندا لەڕێگەی بەچەمکردنەوەڕەنگیداوەتەوە، یەکێک لەو تیۆرانەی کەلەم دیدگایەوەزمان دەپشکنێت، تیۆری وێنەئاوەزییەلەچوارچێوەی سیمانتیکی درکپێکردندا.

ئەم توێژینەوەیەلەژێر ناونیشانی (درکپێکردنی وێنەئاوەزیی چەمکی (دڵ و چاو) لەشیعری کوردییدا) و بەپێی تیۆری (درکپێکردنی شیکارانە)، هەوڵی وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارەگریمانەییەیەکەتا چەند بەچەمککردن و بەفیزیکیکردنی دیاردەنافیزیکیی و زیهنییەکان لەشیعری (مەحوی)ی شاعیردا کاریگەریی لەسەر وەرگر هەبووە؟توێژینەوەکەدوو بەشی لەخۆگرتووە، لە بەشی یەکەمدا باس لەزمانەوانیی درکپێکردن و سەرهەڵدانی تیۆری سیمانتیکیی درکپێکردن لەهەناوی زمانەوانیی درکپێکردندا کراوەو تیۆری وێنەئاوەزیی لە چوارچێوەی سیمانتیکی درکپێکردندا لە ڕووی زاراوەیی و تیۆرییەوە ناسێنراوە، لە بەشی دووەمیشدا بەپێی ئەزموونکردنی مەحوی شاعیر و کاریگەریی جیهانی دەرەوە لە سەری، هەرسێ جۆری وێنەئاوەزیی قەبارە، جوڵەو هێز لە شعری شاعیردا خراوەتەڕوو.

1- بنەمای تیۆریی وێنەئاوەزیی

1-1- دەروازەیەک بۆ سیمانتکی درکپێکردن

زمانەوانیی درکپێکردن قوتابخانەو ڕێبازێکی‌نوێی زمانەوانیی ئاوەزییەو لەسەرەتای ساڵی (1970)وەلەدەرەنجامی دژایەتیکردن و ڕەتکردنەوەی قوتابخانەی فۆرمالیستی سەریهەڵداوە، دیدگای درکپێکردنبەچالاکییەکانی کەسانی وەکو (لانگاکر و تالمی و لاکۆف) بونیادنرا و لەسەر دەستی (جۆرج لاکۆف) وەکو زاراوەبەکارهێنراوە. لەم دیدیگایەدا بەپێچەوانەی زمانەوانانی بەرهەمهێنانکەجەخت لەسەر فۆرم و پێکهاتەی زمان دەکرایەوە، واتا کراوەبەچەق و سەنتەری لێکۆڵینەوەکان (گیرارتز، 2006: 3).

(ئەمەش بووەهۆی ئەوەی، کەبانگەشەبنەڕەتییەکەی بەرهەمهێنان ڕەتبکاتەوە، کەبریتیی بوو لەچەمکی (مۆدولاریتی)، بەبڕوای قوتابخانەی بەرهەمهێنان ئاوەزی مرۆڤ بۆ چەندین پێکهاتەدابەشبووە، کەبەهەر یەکێک لەم پێکهاتانە دەگوترێت مۆدول، هەریەکەلەو مۆدولانەش بریتیین لەدرکپێکردن، زیرەکیی، ناسینەوە، کات، هۆش، شوێن، ... کەئەمانەلەناو ئاوەزدا جیاجیان و سەربەخۆن، تەنانەت لەناو خودی زمانیشدا چەندین مۆدول هەیەکەبریتین لەفۆنۆلۆژیی، مۆرفۆلۆژیی، سینتاکس و سیمانتیک، کەهەرەیەکەلەمانەلەکارکردندا سەربەخۆن و بەهەموویانەوەمۆدولی زمان پێکدێنن)(حەمەحسێن، 2023: 3)، و لەجێگای ئەوە، بانگەشەکانی خۆی دانا.

زمانەوانانی زانستی درکپێکردن لەو باوەڕەدان کەپێکهاتەی زمان ڕەنگدەرەوەی ڕاستەوخۆی لۆژیکە، بەو واتایەی کەچەمکێکی تایبەت پەیوەستەبەتێگەیشتنی بارودۆخێکی تایبەتەوەو هەموو بنەما زمانییەکان ڕیشەیان لەلۆژیکدایە(لی، 2001: 1). زمان لەڕوانگەی زمانەوانیی درکپێکردنەوەتەنها لەیەک سەرچاوەوەهەڵنەقولاوە، بەڵکو سەرجەم تواناکانی مرۆڤ و ئەزمونە بەدەستهاتووەکانی، زمانیان خوڵقاندووە. ئەمەش بەو واتایەدێت کەزمان ڕۆڵی ناوەندیی دەبینێت لەنێوان ئاوەزی مرۆڤ و ئەزمونەکانی لەجیهانی دەرەوە، بۆیەدەگوترێت زمان وەکو پردی پەیوەندییەلەنێوان ئاوەز و شارەزایی و ئەزمونی مرۆڤ لەو جیهانەی کەتێیدا دەژیت.لەم ڕوانگەوەپێویستەزمانەوانیی درکپێکردن بەبزوتنەوەو وەرچەرخانێکی گرنگ دابنێین لەچوارچێوەی تیۆریەکی تایبەتدا، ئەم هەوڵەمەکۆیەکەلەژمارەیەک شاپۆلێن پێکهاتووە، گرنگترینیانسیمانتیکی درکپێکردن و ڕێزمانی درکپێکردنن، بەواتایەکی تر ئەم قوتابخانەیەلەڕێگەی دوو لقی گرنگەوەڕەگی خۆی داکوتاوە، ئەوانیش سیمانتیکی درکپێکرن و ڕێزمانی درکپێکردنە.

سیمانتیکی درکپێکردن، وەکو لقێک لەکۆزانیاریی زمانەوانیی، کاری لێکۆڵینەوەیەلەپەیوەندی نێوان ئاوەز و زمان و ئەزموونی فیزیکیی و کۆمەڵایەتیی مرۆڤ (لاینز، 1383 :35). بۆچوونێکی باو دەربارەی واتا هەیەکەدەڵێت: وشەو دەربڕاوەزمانییەکان واتایەکی ئاڵۆزتر لەوەی خۆیان هەیە، چونکەڕەنگدانەوەی شتەکانن لەجیهاندا، هەروەها تێگەیشتنی مرۆڤ لەڕستەیەکی زمانیی لەسەر بنەمای کۆزانیاریی ئەو،دەربارەی ئەوەی کەبەشەکانی ڕستەئاماژەبۆ چ شتێک دەکەن بونیادنراوە، بەڵام بەبڕوای واتاناسانی درکپێکردن، مرۆڤ ئەو ئەزمونەی کەلەدەوروبەرەوەبەدەستیهێناوەلەهۆش و ئاوەزیدا بەشێوەی چەمک هەڵیگرتووە. ئەم

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS Kirkuk University Journal Humanity Studies

چەمکانەبە مەبەستی دروستکردنی پەیوەندی لەگەڵ یەکتریی و لەسەرووی هەموویشەوەبۆ بیرکردنەوەسودی لێوەردەگرێت. ئەوان لەو باوەڕەدان کەکۆزانیاری (مەعریفە)ی زمانیی بەشێکەلەناسین و لۆژیکی گشتیی مرۆڤایەتیی (منتشلو، 1396: 160). زاراوەی سیمانتیکی درکپێکردن بۆ یەکەمجار لەلایەن (بریئال)ەوەناسێنرا، وەک ژێرگرێکی زمانەوانیی درکپێکردن داینا، کاری سەرەکی بریتییەلەلێکدانەوەو شیکردنەوەی واتای ژێرەوە/ناوەوەی دەربڕینەکان. تا ئێستا واتا لەزۆر ڕووەوەشیکراوەتەوە، بەڵام یەکێک لەگرنگترین ئەو ڕوانگانەلەدوای ساڵی (1970)وەڕوانگەی هەندێک زمانەوانەبەتایبەت جۆرج لاکۆف(حەسەن، نەریمان: 2016: 67)، کەلەتوێژینەوەیەکدا بەناوی (Cognitive Semantics) خستبوویەڕوو، لەم دیدیگایەدا سەرنجدان لەواتا، بنەڕەتیترین ڕەگەزە. بەپێی ئەم دیدیگایەکۆزانیاریی زمانیی دابڕاو و جیا نییەلەئەندێشەو لۆژیک، (لاکۆف) بەم دیدیگایەڕووبەڕووی بۆچوونەکانی هەریەکەلەزمانەوان (چۆمسکی) و (فۆدۆر) وەستایەوەکەکۆزانیاریی زمانیی و ڕێسا زمانییەکانیان بەشتێکی دابڕاو لەئاوەز و ئەندێشەی مرۆڤ دادەنا (صفوی، 1382: 65). بەواتایەکی تر سیمانتیکی درکپێکردن ئەو زانستەیەکەلەپەیوەندی نێوان ئەزمونەجەستەییەکانی مرۆڤ و یاسای چەمکیی و دروستی واتای دەربڕاو لەزماندا دەکۆڵێتەوە(حەسەن، 2016: 67). دیدیگا و ڕوانگەی درکپێکردن دەتوانرێت لە بەرهەمی نوسەرگەلێکی وەکو (لانگاکر، لاکۆف، برۆگمەن، فۆکونیە، ترنر، تالمی و سویتسر)دا ببینرێت. ئەم نوسەرانەکۆزانیاریی زمانیی لەئەندێشەو مەعریفەدانابڕن و زمان بەئامرازێک دادەنێن بۆ دیسپلین و گواستنەوەی زانیارییەکان.

هاوشێوەی زمانەوانیی درکپێکردن، واتاناسیی درکپێکردنیش تەنها لەیەک تیۆریی پێکنەهاتووە، بەڵکو لە چەندین تیۆریی و دیدگا پێکهاتووە، کەدەتوانین لەسەر بنەمای هاوبەشییەکانیان لەژێر یەک چەتردا کۆیانبکەینەوە. بابەتگەلێکی وەکو (میتافۆر، میتۆنێم، واتای ئینسکلۆپیدیایی، پۆلێنبەندیی و تیۆری پرۆتۆتایپ، وێنەئاوەزییەکان، فەزای هۆشەکیی و دروستەی چەمکیی و چەند چەمکێکی تر) لەسنوریی سیمانتیکی درکپێکردندا جێیان دەبێتەوە(راسخ مهند، 1389: 22).

1-2- وێنەئاوەزیی: چەمک و زاراوە

زمانەوانیی درکپێکردن، کاریگەریی لە سەر تیۆری و دۆزینەوەکانی دیکەی درکپێکردنیش هەبووە، ئەم کاریگەرییەش زیاتر لە کاتی بڵاوبوونەوەی کتێبی (ئەو میتافۆڕانەی بە هۆیانەوە دەژین)، کە لە لایەن (مارک جۆنسۆن)ەوە، لە ساڵی (1980) بڵاوبووەوە، دەرکەوت، ئەم کتێبە ڕۆڵی گرنگ و بەرچاوی لە تەشەنەکردن و بڵاوبوونەوەی زیاتری زانستی زمانی درکپێکردندا بینیووە، هەر لەو کاتەشەوە تیۆری وێنای وێنەیی (وێنەئاوەزیی) لە زانستی زمانی درکپێکردندا گرنگی زۆری پێدراوە و گەشەکردنی زیاتری بە خۆیەوە بینیووە (حەمەحسێن، 2023: 29).

وشەی (وێنە) لەفرێزی (وێنە ئاوەزییەکان)دا پەیوەستەبەسیمانتیکی درکپێکردن و هەمان واتا و ڕۆڵی بواری دەروونناسیی هەیە و خۆی لەگەڵ سایکۆلۆژیای درکپێکردن و سایکۆلۆژیای گەشەکردندا تێکەڵ دەکات و هاوتایەلەگەڵ زاراوەی (ئەزموونی وێنەیی)، کەبە پێی ئەوئەزموونە،وێنەکانیش لەگەڵ ئەزمونەکانی جیهانی دەرەوەدا لەپەیوەندیدان و هەمیش لەوەوەسەرچاوەدەگرن، بۆیە زاراوەیەکی دیکە، کەبۆ ئەم ئەزموونەبەکاردەهێنرێت (ئەزموونی هەستیی)یە، کە تەنها لە هەستی بینیندا کورتناکرێتەوە، بەڵکولەکۆی میکانیزمی تێگەیشتن و درککردنی مرۆڤەوە سەرهەڵدەدات(ئیڤانس و گرین، 2006: 178).

لەم بارەیەوەجۆنسۆن (1987) لەکتێبی (The body in the mind) دا باس لەوەدەکات، ئەزمونەبەرجەستە- فیزیکییەکان لەنێو سیستەمێکی چەمکییدا وێنەی ئاوەزیی دەهێننەئاراوە، وێنەئاوەزییەکان وزەلەئەزموونەکان و هەستەکانەوەوەردەگرن، کەبەرئەنجامی بەریەککەوتن و مامەڵەی ئێمەن لەگەڵ جیهان و دەوروبەرماندا، بۆ نموونە ئێمەبەشێوەی ستونیی بەڕێگادا دەڕۆین، بۆیەلەم پرۆسەیەدا سەرمان لەسەرەوەیەو پێکانمان لەخوارەوەیە، هەروەها لەبەرئەوەی هێزی ڕاکێشانی زەوی تەنەکان بۆخۆی کێش دەکات، تەوەری ستونی لەشی ئێمەلەکارکردن و پرۆسەی ڕۆشتندا لەیەک جیاوازن، بەواتا بەشەکانی سەرەوەلە بەشەکانی خوارەوەجیاوازن، واتاناسانی درکپێکردن پێیانوایە جیاوازبوونی بەشەکانی لەش لە ئەنجامی مامەڵەکردنلەگەڵ دەوروبەردا بۆ ئێمەواتابەخشە، بۆ نموونەهێزی ڕاکێشان، ئەو دڵنیاییەمان پێدەدات کەئەو بەشانەیبەهیچ پارچەیەکەوەنەبەستراونەتەوە دەکەونەسەرزەوی، بەلەبەرچاوگرتنی ئەو جیاوازییەی جەستە،ئێمە پێشبینی ئەوەدەکەین، کەئەگەر شتێک بکەوێتەخوارەوەتەماشای خوارەوەدەکەین و بۆ شتێکیش کەدەچێت بەرەو سەرەوەتەماشای سەرەوە دەکەین، لەم ڕوانگەیەوەو لە ئەنجامی

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

مامەڵەمان لەگەڵ دەوروبەر، واتا بەرهەم دەهێنرێت، هەروەک جۆنسۆن باس لە سکێمای وێنەیی (سەرەوە-خوارەوە) بەپێی ئەزمونی مرۆڤ لەگەڵ جیهانەکەیدا دەکات و دەیبەستێتەوە بە چەمکی بەرز و نزمەوە لە بە چەمککردنی شتە هەستەکییەکاندا (روشن و اردبیلی، 1395: 47)، بەجۆرێک لەئاوەزی ئاخێوەرانی زماندا ئەوەی دەرخەری باشەو ئەرێنییە بە(سەرەوە) و ئەوەی ناخۆش و نەویستراوەبە(خوارەوە) ئاماژەی بۆ دەکرێت، بەو واتایەی (شادی بەرزەو غەم نزمە)، وەک هەریەک لە دەربڕاوەکانی (لەخۆشیاندا خەریکەباڵدەگرێتەوە) و (نووقمی غەم بووە)، دەرخەری هەبوونی کاریگەریی ئەزموونەبەرجەستەکانی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤنلەسەر دیاردەئاوەزییەکان. بێگومان ئەمەش بەپێی کلتوور و لایەنی کۆمەڵایەتیی و ژینگەدەگۆڕرێت، لەم بارەیەوە(حەمەحسێن، 2023) پێیوایەبەجەستەکردن و کارلێکی کۆمەڵایەتی و ئەو ژینگەی، کە مرۆڤ تێیدا دەژی، کاریگەری لە سەر خودی تیۆرییەکە و ئەو کەرەستە و چەمکانە هەیە، کە دروست دەبێت، واتە مرۆڤەکانی هەر کۆمەڵگەیەک بە پێی ئەو سێ تایبەتمەندییە (بەجەستەکردن، کارلێکی کۆمەڵایەتی، ژینگە) ناو لە کەرەستە و ڕووداوەکانی دەوروبەریان دەنێن و وێنەیان بۆ دەکێشن، بۆ ڕوونکردنەوەی زیاتر با سەرنج لەم نموونەیە بدەین:

چاو قەناس

لە کۆمەڵگەی کوردیدا بە کەسێک دەوترێت، کە (چاوی پیس) بێت، ئەگەر سەرنج لە نموونەکە بدرێت، دەبینرێت، کە لەو کۆمەڵگەیەدا ئەم دیاردەیە هەیە و بە جەستەکراوە، زۆرجار کاریگەریی لە سەر پەیوەندیی کۆمەڵایەتی ئەو کەسە و دەوروبەری هەبووە، (چاو، قەناس) لە ژینگەی ئاخێوەردا بوونی هەیە، ڕاستە ئامێری تریش وەک(تۆپ، دەبابە، دەمانچە...هتد) لە ژینگەکەیدا هەیە، بەڵام هیچیان وەک (قەناس) ڕێک ناپێکن، ئەمەش پەیپێبردن و درکپێکردنی سەرنجی وردی ئاخێوەرانی ئەوان دەردەخات، کەواتە ئاخێوەرانی ئەو کۆمەڵگەیە بە هۆی درکپێکردن و سەرنجدانەوە هەموو ئەو زانیارییانەیان وەک وێنایەک لە ئاوەزیاندا کۆکردووەتەوە، پاشان بە وێنەیی (چاوقەناس) نمایندەیانکردووە (نواندوویانە)، ئامانجی وێنای وێنەییش بە شێوەیەکی ئاشکرا کارلێکردنی ئێمەی مرۆڤ لەگەڵ جیهانی دەوروبەردایە، واتە کارلێکردنی جیهانی فیزیکی و ئەبستراکتە لە بەر ڕۆشنای زمان لەو نێوەندەدا (حەمەحسێن، 2023: 29– 30).

نموونەیەکی دیکەی ئەزموونی ڕۆژانەی مرۆڤ، سکێمای وێنەیی (وێنەئاوەزیی) قەبارەیە،هەروەک ئەزمونکردنی چەمکی (دەرەوە و ناوەوە) لەم نموونانەی خوارەوەدا:

- خاڵەگرنگەکانی ناو کتێبەکەم دەرهێناوە.
- نهێنیی لەدەمی جێینابێتەوە.
- ڕۆچووەتەناو بیرکردنەوەوە.
- تا بنەقاقای چەقیوەتەناو غەم و خەفەت. (روشن و اردبیلی، 1395: 48-49).

2- جۆری وێنەئاوەزییەکان لە شیعری مەحوی شاعیردا

زمان لە شیعردا گرنگییەکی زۆری پێدەدرێت، چونکە ئەدەب بەهۆی زمانەوە بونیاددەنرێت و داهێنانی تیادەکرێت، واتە زمان کەرەستەی سەرەکی پێکهاتنی شیعرە. پەیوەندییەکانی دونیای دەرەوە و ناوەوە بەرێوەدەبات، هەر ئەمەش وایکردووە، کە زمانی شیعر گوزارشتکەربێت (حمەصالح، 2020: 573). لەسەر ئەم بنەمایە ئەدەب بەشێوەیەکی گشتیی و شیعر بەتایبەتیی، پەیوەندییەکی توندی بەزمانەوەهەیە، بەواتایەکی تر ئەدەب جەستەیەکیی زمانییە، نەک هەر ئەوە، بەڵکو ئەدەب بەرهەمی ڕاستەقینەی زمانێکی نوسراو و ڕۆشنبیرییەکی تۆمارکراوە، لەمەوەئەدەب تێڕوانین و وێناکردنی خودییەبۆ ڕووداو و بابەت و دیاردەکان و کارلێکردنیان، کەئەمەش بەئاوەزمەندیی و درکپێکردن ناسێنراوەو لەم ڕوانگەیەوەلەگەڵ زانستی زمانی درکپێکردندا یەکدەگرنەوە(عومەر، 2017: 364)، لەسەر ئەم بنەمایەش زانستی درکپێکردنی ئەدەب دێتەئاراوە. پەیوەست بەپارادیگمای زمانیی درکپێکردن، شیعرناسیی درکپێکردن، کەهاوکات بەشێوازناسییش ناودەبرێت، ڕەهەندێکی درکپێکردنەکەلەلێکۆڵینەوەی وێژەدا پێشکەشکراوە... ئامانجی شیعرناسیی درکپێکردن، بەستنەوەی بژاردەزمانییەکانی کاری ئەدەبییە، بەهۆی پرۆسەکانی درکپێکردنەوە، ئەمەش بەکەڵک وەرگرتن لەهۆکارگەلێکی وەک پێشینەی مەعریفیی، نیشانەدرکپێکراوەکان، دەقەکان، وێنەئاوەزییەکان، پێکهاتەی ڕێزمان، بۆشاییەهزرییەکان و میتافۆرەچەمکییەکان (ئەحمەد، 2022: 24). زمانەوانانی درکپێکردن دابەشبوونی جۆراوجۆریان بۆ جۆرەکانی وێنەئاوەزییەکان کردووەو دابەشی چەند جۆرێکی جیاوازیان کردووە، لەوانە:وێنە ئاوەزی قەبارە، وێنە ئاوەزیی جوڵەیی، وێنەئاوەزیی ڕووکەشیی، وێنەئاوەزیی هێز، وێنەئاوەزیی تێپەڕبوون، وێنەئاوەزی ئاراستە، وێنەئاوەزی سەرچاوە، وێنەئاوەزی مەبەست، وێنەئاوەزی ڕووداو، و خاوەندارێتی

(عبدالكريمی و نعمتی، 1395: 154). بەڵام هەمووان کۆکن لەسەر ئەوەی کەسیان لەو جۆرانەلەهەموویان چالاکترن و بەجۆرەسەرەکییەکانی وێنەئاوەزییەکان دادەنرێن.

مەحوی شاعیر وەک یەکێک لەدیارترین شاعیرەکلاسیکییەکانی نێو ئەدەبیاتی کوردیی، لەو شاعیرانەیەبۆ گەیاندنی مەبەستەکانی سودی لەزۆرترین وێنەی هونەریی و داهێنانی زمانیی وەرگرتووە. بەو پێیەی کە(پەیامی شاعیر کە لە ئەزموون و تێگەیشتنی و جیهانبینی زەینی شاعیرەوە سەرچاوەدەگرێت، لە ڕێگەی وێنە و دەستەواژەی هونەرییەوە دەگوازرێتەوە بۆ خوێنەر)(قیطران، 3032: 840)، بۆیە پەیوەست بەوێنەئاوەزییەکانەوە،مەحوی بەپشتبەست بەئەزموونی ژیانی ڕۆژانەی و بەرکەوتن و مامەڵەکردن لەگەڵ کەرەستەو ئامرازی فیزیکییدا، زۆرجار چەمکەنافیزیکیی و مەعنەوییەکانی وەک (دڵ و چاو)ی بەکەرەستەو چەمکیفیزیکی ڕەنگڕێژکردووەو جوانترین وێنەی هونەریی خوڵقاندووە.

1-2- وێنەئاوەزیی قەبارە

وێناوێنەییەکان (وێنەئاوەزیی) وەک قاڵبێکی دیاریکراون، کە کەرەستە لە خۆدەگرن، بە واتایەکی تر وەک قاڵبێک وان، کە کەرەستەیان تێدەکرێت. کاتێک کەرەستەکان دەخەینە ناو قاڵبەکانەوە و ڕێکخستنی فەزاییان بۆ دەکەین، وەک دانانی کتێبەکان لە ناو کتێبخانەکەماندا/ جانتاکانماندا، یاخود دانانی قاپ و قاچاخەکان لە ناو کەوانتەردا، هەربۆیە ئەگەر ڕوانگەی چەمکی وێنای وێنەیی لە بەرچاو بگیرێت و سەرنجیان لێبدرێت، ئەوا بۆمان دەردەکەوێت، کە بەشێکی زۆریان لە ئەزموونی خۆگرتنی فیزیکییەوە سەرهەڵدەدەن (حەمەحسێن، 2023: 64). لەم ڕوانگەیەوەیەکێک لەو وێنەئاوەزییانەی کەجۆنسۆن لەکتێبەکەی خۆیدا باسیکردووەو بەدیارترین و گرنگترین وێنەی سکیمایی دادەنرێت، وێنەئاوەزیی قەبارە/دەفرە، کەتێیدا بەگەڕانەوەبۆ ئەزموونی ڕۆژانەی ژیان، چەمکێکی فیزیکیی و بەرجەستەبەهێزی بیرکردنەوەو چەمکەنافیزیکییەکان دەدرێت، بەبڕوای (جۆنسۆن، 1987: 23) مرۆڤ لەئەنجامی ئەزموونی مانەوەلەماڵەوەیان ژوورەوەو یان ئەشکەوت و هەر جێگایەکی تر، کەقەبارەیەکی هەبێت و مرۆڤی تێدا جێ بێتەوەو خاوەنی چوارچێوەبێت، لەش و جەستەی خۆی وەکو مادەیەک (دەفرێک) لەبەرچاودەگرێت و دەتوانێت لەنێو ئەو جێگا و شوێنەقەبارەدارەوەخۆی ببینێتەوە. بۆ نموونە(لاکۆف) لە ڕستەی (کەوتەداوی هاوسەرگیریی) یا (لەداوی هاوسەرگیریی ڕزگاریی بوو) بۆ پرۆسەی هاوسەرگیریی

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

کەچەمکێکی نابەرجەستە و هۆشەکییە، قەبارەی لەبەرچاوگرتووەکە کەسێک دەچێتەناوییەوەیا لێی دەرەچێت. بەبڕوای (لاکۆف) ئێمەجەستەی خۆمان هەمیشەبەشێوەی (دەفر) ئەزمون دەکەین. بنەما سەرەکییەکانی وێنەئاوەزیی قەبارەیی بریتییەلە: ناوەوە، چوارچێوە(TR)، دەرەوە(LM) (لاکۆف، 1987: 272)

ئەگەر سەرنجی ئەم نمونانەی خوارەوەبدەین:

- ڕۆیشتووەتەناو خۆشەویستییەکی قووڵەوە.
- چاوی پڕ لەفرمێسکە.
- خراپ خۆی خستووەتە ناو دەردەسەرییەوە.
- بۆچی خۆت هەڵدەدەیتەناو قسەکانمانەوە.

ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت بۆ ئاماژەکردن بە(خۆشەویستی و چاو و قسەکردن و دەردەسەریی و ...هتد) کەقەبارەیەکی فیزیکییان نییە، جۆرێک لەقەبارەو چوارچێوەی فیزیکیی لەبەرچاوگیراوەکەحوکمیدەفریان هەیەو مرۆڤیش وەکو مادەیەک (مظروف) لەبەرچاودەگرێت کەلەو دەفرەدا جێ دەگرێت، بەو واتایەی ئەو چەمکەنافیزیکییانەی کەلەجیهانی دەرەوەدا قەبارەو چێوەیان نییە، بەگەڕانەوەبۆ ئەزموونەدووبارەکانیان، چوارچێوەیەکی فیزیکیی پێدەبەخشن (صفوی، 1382: 68).

مەحویی شاعیر لەبەشێک لەشیعرەکانیدا وێنەی (دڵ و چاو)ی وەک دەفرێک وێناکردووە، کە هەڵگری خەم و ئازار و نهێنییەدەرنەبڕاوەکانێتی: کەواتەلێرەدا دڵ دەفرە، ئەو دەفرەیە چەمکێکی ئەبستراکتی لەخۆیدا هەڵگرتووە، کاتێک ئەم لایەنە ئەبستراکتە خراوەتە نێو دەفرێکەوە، مەبەستەکە بۆ ئەوەیە زیاتر پێی ئاشنابین و درکمان بۆی هەبێت.

غەمی خۆشی نییە(مەحوی) لەدڵیا، هەر غەمی تۆیە

لەعیشقتدا دەکەم غەم بۆ بەغەم، بڕوانەچۆنم بۆت (لا 109)

لەم دێرەدا ئەوەی بەڕوونی دەردەکەوێت ئەو وێنەیەیە، کە بۆ دڵ دانراوە، دیارە دڵ بۆخۆی چەمکێکی دیاریکراو و بوونێکی نابەرجەستەی هەیە، بەڵام شاعیر بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی چییەتی دڵ، هەوڵیداوە وێنەیەکی فیزیکیی بۆدا بنێت، لێرەشدا بەو دەرخستەیەی کە بۆ دڵی داناوە درک بەوە دەکرێت، کە دڵ لای مەحوی وەکو دەفرێکە و توانای شت هەڵگرتنی تێدایە، کەواتە وێنەیەکی بەرجەستەی دروستکردووە.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

***

لەباسی مەینەت و دەردی دەروونی بۆیەدەم نادەم

لەخوێنی دڵی پڕ غەم کەسینەم مەوج ئەدا تا دەم (لا 302)

شاعیر دڵی وەکو دەفرێک لەبەرچاوگرتووەکەخاوەنی قەبارەیەو توانای تێکردنی غەمی هەیە، ئەو ئەم دەربڕینەی بۆ بەرهەمهێنانی میتافۆری (دڵ جێی غەمە) بەکارهێناوە.

ئەمەش چەند نموونەیەکی ترە: کەتێیدا مەحوی شاعیر (دڵ)ی بەدەفر و کەرەستیەکی قەبارەدار وێناکردووە:

لەکێ بپرسم دڵی بۆ پڕ لەخوێنی حەسرەتەیاقووت

عەزا پۆشی چییەو کێیە، جلی پیرۆزەبۆ شینە؟ (لا 364)

دیسانەوە شاعیر وێنای دڵی دەفرێکدا دەرخستووە و کردوویەتی بەشوێنی کۆکردنەوەی خوێن، ئەگەر چی کاروباری دڵ لەگەڵ هێنان و بردنی خوێندا یە لە ناو جەستەی مرۆڤدا، بەڵام شاعیر هاتوە وێنەیەکی دیکەی پێبەخشییوە و وەکو دەفرێک، کە بۆ کۆکردنەوەی خوێن پیشانی داوە، لێرەوە بەهۆی درککردنی شاعیرەوە لەشێوە و قەبارەی دڵ، هاتووە ئەم وێنە میتافۆڕەی بۆ دڵ داناوە، هەرکاتێک خوێنەریش دەقێکی لەم شێوەیە ببینێت، ڕاستەوخۆ بیری بۆ ئەوە دەچێک کە دڵ لەشێوەی دەفرێکدایە.

***

هەمیشەدیدەبەحری گەوهەرەو دڵ پڕ لەنەقدی داغ

لەبن نایێ بەمەسرەف، چونکەخەزنەی من خودا دادە(لا 352)

ئەوەی لەم دێرەدا تێبینی دەکرێت، شاعیر دڵی خۆی وەکو دەفرێک(خەزنەیەک)ی بینراو و پڕ لەپارە و نەقدی گرانبەها داناوە و ، دیسانەوە لە ڕێگەی درکپێکردنەوە شاعیر دڵی خۆی لەشێوەی شتێک داناوە کە بتوانرێت شتیی دیکەی تێدا کۆبکەیتەوە بێگومان ئەو شتەش لە شێوەی دەفرێکە و بەگوێرەی درککردنی مەحوی بۆ دڵ لەشێوەی دەفرێکدایە. لە ڕێگەی درککردنەوە خوێنەیش ئەو وێنە ئاوەزییەی لا دروست دەبێت کە دڵ لەشێوەی دەفرێکدایە لە چوارچێوەی درککردنی مەحویەوە بۆ دڵ.

***

خودا قەسەم لەگەڵ دڵی خاڵی لە سۆزی عیشقبە

تەکراری حەرفە، بەس دەمی پڕ یا خودا خودا (لا 38)

دیسانەوەی شاعیر دڵی لەشێوەی دەفرێکدا درککردووە، بۆیە سیفاتی پڕبوون و خاڵیبوونی داوەتە پاڵ، ئەم سیفاتە تەنها لەدەفر و هاوشێوەکانیداهەیە، لێرەوە ئەوە بەدی دەکرێت کە شاعیر هەولێداوە لەڕێگەی درککردنەوە وێنەی ئەبستراکت و زەینیش دروستبکات، کاتێکیش خوێنەر دەقێکی لەم شێوەیە و بەو جۆرە وێنەئاوەزیانە دەبینێت، هەمان بیر و بۆچوونی شاعیری لا بەرجەستە دەبێت.

چاو وەکو شوێن:

مەحوی شاعیر لەم شیعرانەی خوارەوەدا (چاو)ی وەکو دەفرێکی خاوەن قەبارەلەبەرچاوگرتووە، کەتوانایی هەڵگرتنی مادەی هەیە:

گەردی ڕێی هەستاوەجێ داوا دەکا

بەختە، ماڵی چاوی کێ ئاوا دەکا (لا 53) (چاو وەک ماڵ)

چاو بونێکی ئەبستراکتی هەیە و بۆ بینین بەکاردەهێنرێت، بەڵام لێرەدا شاعیر بەدەر لەو سیفاتەی کە چاو بەخۆیی هەیەتی، هەوڵیداوە لەڕێگەی درککردنەوە وێنەیەکی ئاوەزی بۆ دابنێت، لێرەدا مەحوی چاوی وەکو ماڵێک داناوە، بۆیە ماڵی چاو بۆخۆی میتافۆڕێکە و لەڕێگەی کودکردنی لەلایەنبەرانبەرەوە درک بە ماناکەی دەکرێت، کەواتا لەنێوان نێرەر و وەرگردا واتای میتافۆڕی ماڵی چاو ڕوون دەبێتەوە، کەواتا شاعیر بەمەبەست وێنەی ماڵی چاوی داناوە.

***

دەبێ حورمەت بگیرێ جێ نەزرگەی حەزرەتی یارە

کەناکا دەمبەدەمتۆفانی دەم زێر و زەبەر چاوم (لا 299)

مەحوی لەم دێرەدا سیفاتە سەرەکییەکەی چاوی وەلاوە ناوە و وێنەیەکی سیمانتیکی درکپێکراوی داناوە، کە ئەویش وەکو شوێنی عیبادەتگایەک وێنای چاوی کێشاوە، لێرەدا لەڕێگەی درکپێکردنی شاعیرەوە بۆ چاو ئەو وێنە ئاوەزییەی لا گەڵاڵە

بووە، هەروەها کاتێک خوێنەریش دەقێکی لەم شێوەیە ببینێت، ڕاستەوخۆی زهنی بۆ وەها وێنەیەکی درکپێکراو دەچێت.

***

پیاڵەی دیدەلەبرێژە، دڵا تۆش

بجۆشە، سازی ناڵەهەم ببێ کۆک (لا 260)

لێرەدا مەحوی شاعیر پیاڵەی لەگەڵ دیدەبەکارهێناوەو شێوەدەفرێکی بەخشیوەبەدیدەکەتوانای جێکردنەوەی مادەیەکی هەیەو بەهۆیەوەلەبرێژ بووە.

چاو وەکو دەریا:

بەو پێیەی (دەریا) وەکو شوێن جێی (ئاو)ەو زۆرجار بەهۆی شەپۆلەکانەوەمەوج دەدات، شاعیر (چاو)ی وەکو (دەریا) لەقەڵەمداوەو ئەوەی کەتیایەتی جاری بووە.

لەچاوم خوێنی جاری کرد و هەم ڕەنگی لەڕوو بردم

ئەم ئاشووبی دڵ و دینەبەلێوی ئاڵ و چاوی کاڵ (لا 275)

شاعیر لەریگەی وێنەیەکی درکپێکراوەوە هەوڵیداوە وینەیەکی ئاوەزی چاو بکیشیت، واتا لە ریگەی ئەو وینەیەی کە هەمان سیفات لە نیوان چاو و دەریادا هەیە، رۆل لەنیوان هەردوو چەمکەکەدا ئالوگۆڕ پێبکات و وێنەکە بنەخشینێت، دیارە چۆن دەریا ئاو دەرێژیت چاویش بەهەمان شێوە فرمێسکی پێدا دێتەخوارەوە، بەلام لیرەدا لەجێگەی فرمێشسک خوین بەدی دەکرێت، ئەمەش بۆ زیاتر رونکردنەوەی مەبەستەکەیەتی لەو وێنە ئاوەزییەی کەدروستی کردووە.

2-2- وێنەئاوەزیی جوڵەیی

لەئەنجامی جوڵەی کەرەستەفیزیکییەکانەوەمرۆڤ هەوڵدەدات کۆمەڵێک وێنەی ئاوەزیی، کەفیزیکیی نیین، دروستبکات، لەسیمانتیکی درکپێکردندا بەم جۆرەلەوێنەدەگوترێت سکێمای وێنەیی/ وێنەئاوەزیی (جوڵە/ جێگۆڕکێ)، ئەم وێنەیە

کەبەچالاکترین جۆری وێنە ئاوەزییەکان دادەنرێت، بەبڕوای (جۆنسۆن) جوڵەی مرۆڤ و بینینی جوڵەی گیاندارەکان تر، ئەزمونێکی لای مرۆڤ دروستکردووەو بەهۆی ئەو ئەزموونەوە کۆمەڵێک وێنەی ئاوەزیی لەو جوڵانەوەلەمێشکی مرۆڤدا بەرهەمهێناوە، بەپێی ئەم جۆرە، بۆ ئەو چەمکانەی خاوەنی جوڵەنیین، تایبەتمەندیی فیزیکیی(جوڵە) لەبەرچاودەگرێت (صفوی، 1382: 68).

جۆنسۆن پێیوایە کە سکێمای جوڵە پەیوەستە بە جوڵەیەکی فیزیکیی، کەلەشوێنێکەوەبۆ شوێنێکی تر و لەخاڵی دەستپێک و ئامانج و ڕێڕەوێک، پێکهاتووە (جۆنسۆن، 1987: 114). بەواتایەکی تر سکێمایی وێنەیی جوڵە، ڕەنگدانەوەی ئەزمونی مرۆڤەلەجوڵەی خۆی، یان گیانلەبەرەکانی تر، ئەم جوڵەیە، خاڵێکی دەستپێکی بەناوی (سەرچاوە)و خاڵێکی کۆتایی بەناوی (مەبەست)ەوەهەیە، ئەوەی دەکەوێتەنێوان ئەم دوو خاڵەوەپێی دەگوترێت (ڕێڕەو)(محمدی و جمشیدی، 1399: 82)، لەم پێناسەیەوەدەگەینەئەو ئەنجامەی کەپێویستەسکێمای وێنەیی جوڵەسێ مەرجی هەبێت، بەمشێوەیە:

- خاڵی دەستپێکردن (سەرچاوە):
- خاڵی کۆتایی (مەبەست)
- ڕێڕەوێک کەهەمیشەخاڵی سەرەتا بەخاڵی کۆتاییەوەدەبەستێتەوە، لەم ڕووەوەڕێڕەوەکان ڕێگاگەلێکن بۆ ڕۆیشتن لەخاڵێکەوەبۆ خاڵێکی تر.

ئەم چەشنە ئەزمونکردنەی مرۆڤ و دوبارەبوونەوەی بەردەوامی، لە چەندین گوزارشتی ڕۆژانەیدا، ڕەنگدانەوەی هەبووە، لەوانە:

- گەیشتووم بەکۆتایی چیرۆکەکە.
- بۆ گەیشتن بەسەرکەوتن پێویستەهەوڵبدەیت.
- لەناوەڕاستی ڕێگاکەدایین.

لەم نمونانەی سەرەوەداهەریەکەلەچەمکەکانی (چیرۆک، سەرکەوتن، ڕێڕەوی ژیان و ...هتد) چەمکگەلێکی نافیزیکین و بەدەرن لەجوڵەی فیزیکیی، بەڵام بەسودوەرگرتن لەجوڵەی فیزیکی مرۆڤ، جوڵەدراوەبەو چەمکەنافیزیکییانە.

بەلەبەرچاوگرتنی ئەم نمونانەی خوارەوەش، ئەوەدەردەکەوێت کە(مەحوی) شاعیر درکی بەوەکردووەکەبەیان و درککردنی چەمکەنافیزکییەکان لەقاڵبی وێنەئاوەزییەکی لەم شێوەیەدا ئاسانتر و خێراترە. بۆیەدەڵێت:

کەدڵ ئەتوێتەوە بۆ تۆ دەکەی ئەو ڕۆژەتۆ بڕوا

کەخۆ دەرخەی وەکوو خۆر، دڵ وەکوو شەونم لەخۆ بڕوا (لا 65)

توانەوەی دڵ (جوڵەو ئاراستەیەبەرەو خوار) و دەرخەری جۆرێک لەوێنەئاوەزییەکەوێنەئاوەزیی جوڵەیە. شاعیر دلی خۆی لەشێوەی توانەوەی پارچەیەکدا وێناکردووە، دیارە ئەمەش بەهۆی درککردنی شاعیرەوە سیفاتەی لە نێوان دل و توانەوەدایە، لێرەدا شاعیر جوڵەیەکی بە دڵ داوە و وێنەیەکی پێ دروستکردووە، ئەو وێنەیەش بە ئارەستەی خوارەوە دەتوێتەوە و دەجوڵێت، لەڕێگەی خوێندنەوەی ئەو کۆدەی کە شاعیر لەگەڵ وێنەکەدا ئاراستەی خوێنەری کردووە، دەردەکەوێت کە وێنەیەکی ئاوەزی جوڵەییە.

***

جوڵەکردنی دڵ و ڕووکردەگولی ڕووی یار:

وەک بولبول ئەو دڵەبەگوڵی ڕوو کەڕوو دەکا

پەروانەزیارەتی شەمع ئارەزوو دەکا (لا 56)

***

(دڵ لەسینەدەرچوون) بەخشینی جوڵەبەدڵ:

دڵم وەک شێری بێشەی شوعلە گرتوو

لەسینەی پڕ لەسۆزم دەربەدەر کەوت (لا 119)

مەحوی لەڕێگەی ئەو وێنەیەی کە بەدڵی بەخشیوە هەوڵیداوە وێنەی سیفاتی بنەڕەتی دڵ داببڕێت و وێنەیەکی ئاوەزەیی جوڵەداری پێ بنیاتبنێت، لێرەدا جوڵەیەکی بەدڵ بەخشیوە و لە شوێنی خۆی بزواندوویەتی بۆیە دەم شێوە وەسف و وێنەیە دەکرێت بگوترێت وێنەیەکی ئاوەزیی درککراوی جوڵەییە.

***

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS Kirkuk University Journal Humanity Studies

دڵ لەسینەم هیجرەتی کرد و وتی:

بوونە، عومریَ فەرشی ئاتەشخانەبۆچ (لا 131)

لێرەدا دڵ وەک کیانێکی نافیزیکی لە بەرامبەر هێزی هەناسەی گەرم و بەسۆزی مەعشوق لەسینەدا خۆی بۆ ڕاناگیرێت و ڕێگایەکی تر هەڵدەبژێرێت و دەردەچێت.

***

جوڵەکردنی دڵ لەنێوان عاشق و مەعشوق:

هەم دەمکوژێت و دین و دڵیشم دەبا، دەڵێ

من (من قتل)، ئەمیش قەتیلم (لی السلب)(لا 80)

***

دڵی بردم بەشۆخی دولبەرێکی تازە، سەلەنویَ

موبارەک بێ لەدڵ سەودایەکی کەی کەوتەسەر لەنویَ (لا 398)

***

دڵ چووەوادەی مەحەببەت، هەرچی دی هەر کوشتنە، یا

نیوەکوژراوە، لەسەر لێوەئاهـ و ناڵەی (وا أسف) (لا 242)

لەم سێ دێڕەی سەرەوەدا شاعیر وێنە ئاوەزییەکی جوڵاوی لە دڵ دروستکردووە و لەو سیفەتە فیزیکییەی دڵ کە هەیەتی دایبڕیوە و سیفەتێکی دیکەی پێبەخشیوە، بەشێوەیەک دڵ بەبەردەوامی لەجوڵە دایە لەنێوان عاشق و مەعشوقدا.

***

چەمکی (گرتن/ هاویشتن) لەئەزمونی ڕۆژانەوەو ئاڕاستەکردنی تەنێکەوەبەدیهاتووەبەرەو ئاراستەیەک، بەڵام بە مەبەستی کاریگەریی دانانی زیاتر، چەمکێکی وەکو (نیگا)ی پێ وێناکراوە. وەک شاعیر دەڵێت:

<u>نیگاهی گرتە</u> غەیر و من دڵم لەت بوو، تەماشاکەن

خەدەنگی گرتەکێ، شەققژنی لەکوێ، زەربی بەر کێ کەوت (لا 117)

***

سیفاتێک لەنێوان خەنجەل و موژگاندا هەیە کە هاوشێوەن، بۆیە شاعیر ویستوویەتی سیفاتێک لەهەردوویان وەربگرێت و وێنە ئاوەزییە جوڵاوەکەی پێ دروستبکات. هەروەکو دەبینین خەنجەری موژگان میتافۆڕێکە لە ڕێگەی درککردنەوە هەستی پێدەکرێت.

کوشتەی ئەو چاوەم لەجەمعی کوشتەگان

<u>خەنجەری موژگانی</u>، من مینها دەکا (لا 54)

***

جگەر کون کە، خوێنی گریەبەردە، سینەهەڵبدڕە

<u>نیگاهێکە</u> ببینەکاری تیر و نەشتەر و خەنجەر (لا 177)

***

(چەراکردنی چاو) جوڵەی چاوەلەحزوری یارا

چەراکردن لەباغی حوسنییا، مەنزوریە چاوم

کەدەگرێ ڕیشی لەبەحرایەغەریق ئەمما (لا 62)

***

2-3- **وێنەئاوەزیی هێز**

ئەم جۆرە وێنەیە، لە هێزی ڕووبەڕووبوونەوەی مرۆڤ بۆ ژیان هەڵهێنجراوە، بەو واتایەی کەمرۆڤ لەپێناوی مانەوە و مامەڵەکردن لەگەڵ ژینگە و دەوروبەری، دوچاری لەمپەر و ئاستەنگی زۆر دەبێتەوە، کە پێویستە هێزی خۆی پیشانبدات، یان بکەوێتەژێر فشار و پاڵەپەستۆوە، ئەم چالاکی و بەربەرەکانییەش ئەزمونی مرۆڤ لە هەڵهێنجانی چەمکی هێزدا کارا دەکات، لەمبارەیەوەجۆنسۆن ١٩٨٧ پێیوایە مرۆڤ لەئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەیلەگەڵ بەربەستێکی لەم شێوەیەدا، کەلەژیانیدا دێتەپێش، ئەزموونی خۆی تاقیکردووەتەوە، ئەم تاقیکردنەوە و بەریەکەوتنەش بووەتەهۆی دروستبوونیوێنەیەک لەمێشکیدا، لەئەنجامدا وێنەیەکی گشتیی بەو ڕووداوانە

دەبەخشێت، کە بەدەرن لە کێشمەکێش و رووبەرڕووبونەوەی فیزیکیی، بەڵکو هەڵگری خەسڵەتگەلێکی هاوشێوەن (جۆنسۆن، 1987: 47).

جۆنسۆن سێ حاڵەتی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو بەربەست و کۆسپانەدیاریکردووە، کەدێنەپێش:

یەکەم: ئەو لەمپەرەی کەدێتەپێش،تێپەڕبوون و بڕینی کارێکی نەکردەیەو ڕێڕەوەکەبەیەکجاری دادەخرێت، بڕوانە ئەم نموونانەی خوارەوە:

- دووچاری کێشەو بەڵایەک بوومەتەوەنەڕێگای گەڕانەوەم هەیە، نەڕێگەی دەرچوون.
- بەو بڕیارانەت دەرگاکانت لەخۆت داخست.
- دوچاری گرفتێک بوومەتەوەدەرچوونی نییە.

دووەم: لێرەدا ڕووبەڕووی بەربەست و لەمپەرێک دەبیتەوەکە:

أ. دەتوانرێت بەربەستەکەلەسەر ڕێگەکەلاببرێت و درێژەبەجوڵەکەبدرێت، بڕوانە:

- هەرچۆنێک بوو، توانیم تاقیکردنەوەکان ئەنجامبدەم.
- دواجار قایلمکردن و درێژەمدا بەکارەکەم.
- ئەو کەسەی کەبووەبەربەست لەبەردەم خۆشبەختیی، لەسەر ڕێگاکەی لایدا.

ب. یاخود پێچبکرێتەوە و ڕێگاکە تێپەڕێنرێت، هەروەک ئەم نموونانە:

- خۆت مەخەناو ئەم گێژاوەوەو بەلایدا برۆ.
- ئەگەر وەریاننەگرنی پێم بڵێ، با ڕێگاچارەیەکی ترت بۆ بدۆزمەوە.
- هەرجۆرێک بووەخۆتلەم کێشەیە لابدە.

ج. یان ڕێگەیەکی تر هەڵبژێردرێت و خۆت لەو ڕێگایەنەدەیت کەبەربەستی تێدایە، وەک لەم نموونانەدابەرجەستەکراوە.

- ئەم هاوسەرگیرییەڕەنگەهەموو ژیانت بگۆڕێت.
- ئەگەر بەربەستی تاقیکردنەوەکانت تێبپەڕاندایە، ناچارنەدەبوویت کار بکەیت.
- خۆزگەدەمتوانی لەگەڵ ئێوەبهاتمایەبۆ گەشت، تا ناچارنەبوومایەلەگەڵ ئەوان بچم.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

سێیەم: مەبەست لەم جۆرەوێنانەئەوەیەکەلەرێڕەوی ژیاندا بەربەستێک هەبێت و بتوانرێت بەهۆی هێزەوەئەو بەربەستەبشکێنرێت و درێژەبەڕێڕەو جوڵەکەبدرێت، بۆ نموونە:

- بە هەرجۆرێک بووە، دەبێت ئەو کێشەیەلەسەر رێگای خۆت لاببەیت.
- بۆ ئەوەی بگات بەپۆستێکی باڵا، هەمووی لادا و خۆی بردەپێشەوە.
- هەرچۆنێک بووە، دەبێت لەگەڵی هاوسەرگیریی بکەم، کەواتەباشترەخۆت لەسەر ڕێگاکەم لابدەیت.

لەڕەوتی ژیان بەگشتی و پەیوەندییەکانی ڕۆژانەبەتایبەتی، ئەوەی بەر لەهەموو شتێک خۆی دەردەخات، سەختی و گرفتاریی و کێشەو نەهامەتییەکان و ڕوبەڕووبونەوەی مرۆڤەلەگەڵیاندا، یەکێک لەو بەڵا و ناخۆشییانەی کەڕووبەڕووی مرۆڤەکان بەگشتی و شاعیران بەتایبەتی دەبێتەوە(دووریی و دابڕان لەمەعشوق، لەمپەرەکانی گەیشتن بەمەعشوق، فەرمانڕەوایی و گیانبازیی لەپێناو مەعشوق، بەیەک نەگەیشتنی عاشق و مەعشوق ...)ەکەلەژێر چەتری میتافۆریی چەمکی (عیشق سوڵتانە)دا قابیلی تێگەیشتنە، لێرەدا. مەعشوق سوڵتان و عاشق بەندەو خادم وماڵی مەعشوق کۆشکی سوڵتانە. بەگوتەی سەعدی شیرازی کەدەڵێت (هر کجا سلطان عشق امد نماند/ قوت بازوی تقوی محال) دەرخەری ئەم ڕاڤەیەیە (منتشلو، 1396: 171). بەپشتبەستن بەوەی گوترا، دیوانی شیعری (مەحوی) شاعیریش بێبەش نییەلەم جۆرەوێنەئاوەزییە. بۆیەمیتافۆرێکی وەکو (عیشق سوڵتانە) سەرچاوەی چەندین دەربڕاوی زمانییەلای شاعیر و تێیدا عاشقی و پەیوەندی نێوان عاشق و مەعشوقی وەکو پەیوەندی نێوان سوڵتان و گەدا لەقاڵەمداوەو بەهۆیەوەتوانیویەتی کۆتوبەند و دەرەنجامەکانی ئەو پەیوەندییەلەشیعرەکانیدا بخاتەڕوو:

مەجنوونە: <u>شاهی عیشق</u> و بیابانی بارەگا

ئاهی، دەکا هەمیشەبەپا چادرێ لەهیچ (لا 135)

شاعیر لەنێوان هەردوو وشەی شاه و عیشقدا، وێنەی ئاوەزەیی هێزی بونیادناوە، بەشێوەیەک شاهی عیشق وەکو میتافۆڕێکە و هێزی ڕاکێشان لەنێوان هەردوو چەمکەکەدا هەیە، بۆیە وێنە ئاوەزییەکی هێزی پێدەگوترێت. بۆ هەردوو دێری دواتر هەمان مەبەست و وێنە دووبارە دەبێتەوە بەهەمان فۆرمی دەربڕاوەوە. وەک لەم دێرانەی خوارەوەشدا دەردەکەوێت:

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

***

کەسی من گەر کەسن کەس من نەخاتەفکری ئەو شاهە

بەیادی ناکەس ئازوردەحەیفەخاتیری عاطیر (لا 172)

***

من پادشەهی عیشقم و هەر داغی جونونم

تاجی سەرە، باقی کەلەدێوانەحەرامە(لا 358)

***

بەدەر لەچەمکی (عیشق)، هەردوو چەمکی (دڵ و چاو) وەکو دوو سەرچاوەی بنەڕەتیی و گرنگ لای شاعیران بەگشتیی و مەحوی بەتایبەتی، بوون بەکەرەستەیەکی شیعریی گرنگ و بەکاریگەریی ئەزموونی ژیانی ڕۆژانەی و ئەو بەربەست و ڕێگرییانەی کەدووچاری بوونەتەوە، ڕەهەندێکی فیزیکیی و بەرجەستەی پێیان بەخشیوە. وەک دەڵێت:

بەس کاری دڵ توێنەوە(مەحوی) لەپێشتە

(لا یحسب الأناسی أن یترکوا سدی)(لا 39)

لەم دێڕەدا شاعیر تەنها چارەلەتوانەوەی دڵدا دەبینێتەوە، بەمەش توانەوەو نغرۆبوون کەبەکارەکی ئەزموونی کردووەدەیسپێرێت بەچەمکێکی نافیزیکیی وەکو (دڵ).

***

دڵ لەئیدراکی حەقیقەت بێ بەشەبێ داغی عیشق

مەحویا دانا دەبێ بەم چاوەبینایی بکا (لا 50)

بە بۆچوونی شاعیر دڵ توانای درککردنی عیشقی نەبوو، ئەوا لە حەقیقەت و ڕاستیش بێبەش دەبێت، لێرەوە وێنەیەکی زەینی دروستکردووە و پێی وایە دەبێت دڵ لەسەرەتاوە بۆ مەسەلەکانی عیشق بێت، خۆ ئەگەر وانەبێت ئیدی توانای درککردنی نییە و بێبەشە لە حەقیقەت، لەمن شێوە وێنەیەدا لەڕێگەی ئیدراکی دڵ و عیشق وێنەیبەکی ئاوەزەیی هێزی دورستکردووە، چونکە لەنێوان هەرسێ وشەکەدا سیفاتی هێزی ڕاکێشان بەدی دەکرێت.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

***

دڵی سووتا بەحاڵی زاری تیفلی دڵم و چاری کرد

سەری زوڵفی لەدەم نا، زەهری ماری پڕ بەزاری کرد (لا 149)

دڵ بەربەستێکی هاتووەتەپیش و بەهۆی ئەو بەربەست و کێشەیەوەدەتلێتەوە.

***

کۆتری دڵ، چەنگولی بازی قەزا یەعنی موژەی

دی، بەزوڵفی چوو پەنا با، کەوتەداوی بەڵا (59)

دڵ توشی بەڵای برژانگ و زوڵفی یار بووەو ڕێگای دەرچوونی نییە

***

موژەت قوللابی گیرا، زوڵفی دڵگیرت کەمەندئاسا

مەحاڵەبەرگرێ یا بەربــێ کەس کەوتەبەر گیرت (لا 98)

برژانگ و زوڵفت وەکو داوەو ئەوەی بکەوێتەداوی، مەحاڵەبتوانێ خۆی دەربازبکات. بەربەستێک درووستبووەو تێپەڕاندنی مەحاڵە.

***

چاوی لەوەعدی کوشتنی من چاوی دزیەوە

خوونکاری وا دەبێ لەقسەی خۆی نەکا نکوول (280)

چاو دوای ئەوەی گفتی کوشتنی دابوو لەو گفتەی پەشیمان بوویەوەو پاشگەزبوویەوە

ئەنجام

زمانەوانیی درکپێکردن، کۆزانیاریی زمانیی، سەربەخۆ لەئەندێشەو لۆژیک دانانێت و زمان بەکەرەستەو ئامرازێک دادەنێت بۆ ڕێکخستن و خستنەڕوو و گواستنەوەی زانیارییەکان. واتاناسانی درکپێکردن لەو باوەڕەدان کەواتا بەپشتبەستن بەپێکهاتەفەزایی و بەرجەستەکان شکڵدەگرێت، لەم چوارچێوەیەدا وێنەئاوەزییەکان

گرنگترین تیۆر و ڕێبازی سیمانتیکی درکپێکردنن. هەریەکەلەوێنەئاوەزیی (قەبارەو جوڵەو هێز)یش زۆرترین کارایی و بەکارهێنانیان بەبەراورد بەجۆرەکانی تر هەیە.

بەهۆی ئەو پەیوەندییەبەهێزەی کەلەنێوان شیعر و زماندا هەیە، تاوەکو کاری ورد و جوان لەزمانی شیعرییدا بکرێت، هێندەش شیعر زیاتر دەڕازێنرێتەوەو جوانتر خۆی دەردەخات، لەکۆنەوەتا ئەمڕۆ لەهەر شیعرێک وردبینەوەبەهۆی ئەزموونی جەستەیی و جوڵەییەوەبەجۆرێک لەجۆرەکان درک بەوێنەیەکی هەستپێکراو دەکەین، شتێکی ئاشکرا و ڕوونیشەکەبەشێک لەجوانترین ئەو وێنانەی کەشاعیر دەیاننەخشێنێت، ئەوانەن کەتێڕاوانینی مرۆڤن بۆ سروشت و دەوروبەروی. بەو پێیەی قەڵەمڕەوی ئەدەبیاتی عیرفانی دەروون و ناخی مرۆڤە، زیهنیبوون و کەسیبوونی ئەو جیهانە،ئاڵۆزیی و ناڕوونیی بەدیدێنێت، بۆیەزمان بەکەرەستەسەرەتاییەکانی خۆی توانای گواستنەوەی ئەو حاڵەتەدەرونییانەنییەو ناچار پەنابراوەتەبەر بەچەمکردن و بەوێنەکردنی لەچوارچێوەی زماندا.

مەحوی شاعیر وەک یەکێک لەدیارترین شاعیرەکلاسیکییەکانی نێو ئەدەبیاتی کوردیی بە سودوەرگرتن لەو سێ جۆرەسەرەکییەی وێنەئاوەزییەکان، بەو چەمک و پەیام و هەستەی کەلەخەیاڵ و هزرییدا هەیە،جوانترین وێنەی هونەریی خوڵقاندووە، ئەویش بەبەرجەستەکردن و بە فیزیکیی پیشاندانی چەمکەنابەرجەستەو نافیزیکییەکان، بۆیەبەپشتبەستن بەنموونەکان ئەوەدەردەکەوێت کەشاعیر لەسەر بنەمای وێنەئاوەزیی قەبارە،بەخوڵقاندنی دەربڕاو و میتافۆرگەلێکی وەکو (دڵ و چاو شوێنە/دەفرە)ویستویەتی پەیوەندی نێوان عاشق و مەعشوق لەسەر بنەمای ئەو ئەزمونەکۆنکرێتەی کەلەژیانی ڕۆژانەیدا بەریەککەوتنی هەبووەلەگەڵدا، بەیانبکات. هەروەکو لەڕێگەی ئەو ئەزمونەجوڵەدارەی کەمامەڵەی لەگەڵدا کردووە، ویستویەتی پەیوەندی نێوان عاشق و مەعشوق وەکو ڕێڕەوێکی پڕ لەجوڵەلەقەڵەمبدات و تێیدا دڵ و چاو هەمیشەلەجوڵەدان. لەوێنەئاوەزیی هێزیشدا شاعیر بەشێوەیەکی هونەریی لەهەموو ئەو کێشەو گرفت و لەمپەر و سەختیانەی کەخۆی لەدووری نێوان عاشق و مەعشوق و سەختی ڕێگای بەیەکگەیشتن و سوتان لەڕێگای عیشق و جانبازیی و فەنابوون لەپێش سوڵتان و فەرمانڕوایەکی وەکو عیشقدا دەبینێتەوە، جوانترین وێنەی شیعریی لەدوو چەمکی (دڵ و چاو) خوڵقاندووە.

سەرچاوەکان:

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

یەکەم: بەزمانی کوردی:

- ئەحمەد، محەمەد کەریم (2022)، درکپێکردنی وێنەی میتافۆریی لەکۆدی شیعریدا، نامەی ماستەر، زانکۆی هەڵەبجە.
- باڵخی، مەلا موحەمەدی مەلا عوسمان (مەحوی) (1392). دیوانی مەحوی، لێکدانەوە و لێکۆڵینەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس، محەمەدی مەلا کەریم، مەحوی، چاپی یەکەم، نشر انا، سنە.
- حەسەن، نەریمان (2015)، دروستەی سیمانتیکی لەزمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی.
- حەمەحسێن، شاهۆ صالح (2023) درکپێکردنی وێناوێنەیی وشەی لێکدراو لەزمانی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی.
- عومەر، شیلان (2017)، لێکسیکۆ-سیمانتیکی وشەلەئەدەبی کوردیدا، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ساڵی چوارەم، ژمارە 13.

دووەم: بەزمانی عەرەبی:

- حمەصالح. تاڤگەعمر (2020)، ئاماژەجستەییەکان لەشیعری نالیدا، مجلة جامعة كركوك/ للدراسات الأنسانية، المجلد 15، العدد 1.
- قیطران، کاروان سلیم (2021)، وێنەی هونەریی لەشیعری (گەشت لەهەورامان)، مجلة جامعة كركوك/ للدراسات الأنسانية، المجلد 16، العدد 1.

سێیەم: بەزمانی فارسیی:

- راسخ مهند، محمد (1389)، درامدی بر زباشناسی شناختی، سمت، تهران.
- روشن، بلقیس و اردبیلی، لیلی (1395) مقدمەای بر معناشناسی شناختی ، چاپ دوم، چاپ رامین، نشر علم، تهران.
- صفوی، کورش (1382)، بحثی درباره طرح‌های تصویری از دیدگا معنی‌شناسی شناختی، نامه فرهنگستان، شماره21.
- قادری نجف‌آبادی، سلیمان و توانگر، منوچهر (1392)، تحلیل پاره‌ای از استعاره های دل در بوستان سعدی، مجله زبانشناسی و گویشهای خراسان، علمی پژوهشی، سال پنجم، شماره1، ص 21-51.

- عبدالكريمی، سپیده و نعمتی، راحله(1395)، بررسی انواع طرحواره‌های تصویری در افعال مرکب فارسی: سازه‌ی شکل‌دهنده‌ی طرحواره‌ی تصویری، مجموعه مقالات، چاپ اول، نشر نویسه پارسی، تهران.
- لاینز، جان (1383)، مقدمه‌ای بر معناشناسی زبانشناختی، مترجم: حسین واله، چاپ اول، گام نو، تهران.
- محمدی، مجید وجمشیدی، فرشته(1399) بررسی طرحواره‌های تصویری و استعاره مفهومی در جزء سی‌ام قران کریم، سال پنجم، شماره‌دوم، پیاپی 18.
- منتشلو. معصومه (1396)، معنی‌شناسی شناختی تجربه عشق در گلستان سعدی، فصلنامه‌علمی پژوهشی زبان و ادب فارسی، سال نهم، شماره32.

چوارەم: بەزمانی ئینگلیزیی:

- Evans, V. & Green, M. (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh University Press.
- Geeraerts, Dirk (2006). A Rough Guide to Cognitive Linguistics. In: D. Geeraerts (Ed.). *Cognitive* Ling*uistics: Basic Readings*, (pp. 1-28). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Johnson, (1987) The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and reason; Chicago: University of Chicago press.
- Lakoff, George. (1987). Women, Fire, and Dangerous Things; What Categories Reveal about the Mind; Chicago and London: The University of Chicago Press
- Lee, David (2001). *Cognitive Linguistics: An Introduction.* Oxford: Oxford University Press.